

Magosan röpüljön – a páva!

1. A Rádió és a Televízió idei Röpülj páva vetélkedője méltán hívta ki a népzene és a népzenei mozgalom ismerőinek és barátainak kritikai megnyilatkozásait. Az első véleménynyilvánítások helyenként éles fogalmazásúak voltak (így a *Kiss Ferencé*, és a *Szell Jenőé* az *Élet és Irodalom* február 28-i, illetőleg március 14-i számában), de ezt a szóban forgó kérdések fontossága és szerzőik úgyszeretete egyaránt magyarázza. A hozzászólások a későbbiekben tárgyilagosabbá váltak. Magam az *Új Tükör* 15. számában (1981. április) közölt Fölrepült-e a páva? c. cikkemben tényszerűen és mértéktartó hangon igyekeztem fölsorolni a mostani vetélkedő elhibázott koncepciójáról árulkodó mozzanatokat, s a későbbi cikkek is (különösen *Jánosy Istváné* és a *Borsai Ilonáé* az *Új Tükör* 16., illetőleg 19. számában) higgadt szakszerűséggel igazították helyre *Kiss Ferenc* cikkének a magyar nótát és az új stílusú népdalokat egy kalap alá rakó szakmai tájékozatlanságát (amely mellestleg nem tette érvénytelenné *Kiss Ferenc* említett cikke többi részének igazát). *Vargyas Lajos*nak a vetélkedőről elhangzott felszólalása (*Élet és Irodalom* 23. sz.), – amelyet a Rádió Népzenei Hangos Ujságja ferde megvilágításba helyezte – csak egyetlen, bár fontos mozzanatát érintette a vetélkedőnek, s így ürüget szolgáltatott a vita mellékvágányra tereléséhez.

A későbbiekben nem is annyira a hangnem, mint inkább a tájékozottság körül volt a hiba, míg végül *Sárosi Bálint*, a vetélkedő zsűrijének elnöke, aki a kritikai megnyilatkozások egyik célpontja volt – miután Kód a népzene körül c. cikke bevezetésében túlzó általánosítással támadta a vita „népzene ügyéhez méltatlan” harcmodorát – maga vitte azt elmergesedett, torzult irányba. Pamfletbe illő kifejezéseivel (a vele egyet nem értő hozzászólókat „csodasá-

mán”, „veterán”, „ünnepi szónok”, „közéjük keveredett szakember” névvel illette), a vita során már megválaszolt kérdések harcias fölmelegítésével, a szerzőket meg nem nevező (egyébként önmagukért helytálló) idézeteivel, a vitában el sem hangzott vagy a lényegyet nem érintő megnyilatkozásokra való célzatos utalásaival, a folklórmozgalom új hullámával szemben valaha hangoztatott retrográd narodnyikizmus burkolt fölmelegítésével igazolta olvasói előtt a közmondás érvényes voltát, hogy aki haragszik, annak nincs igaza. Nem tér ki – írja – az őt ért személyes támadásokra, figyelmen kívül hagyva, hogy a zsűrielnöki ténykedésére vonatkozó kifogások fontos lényegi kérdéseket érintenek. Azt állítja, hogy valamennyi kritikai megnyilatkozás csak ködöt terjeszt a népdal körül, s ugyanakkor tőle csak olyan „tényszerű” megállapításokat kapunk, hogy tulajdonképpen még a tudomány sem tisztázta, mit érdemes felmutatni népdalkincsünkben, mi a hű, hagyományos stílus, s hogy „a régi stílusú népdalokból sem vezetnek akadálytalan utak Bartók erdejében”. – Bizony más eligazítást vártunk attól a képzett zenefolkloristától, akinek fejtegetéseit hetenként hallhatjuk a rádióban zenei anyanyelvünkről.¹

Szerencsére a többi felszólaló (az említettek közül *Deme Tamás*, az *Új Tükör* 17, illetőleg 10. számában, vagy *Vitányi Iván* az *Élet és Irodalom* május 9-i, illetőleg a *Kritika* áprilisi számában) nem tértek be *Sárosi* zsákutcájába, s megfelelő hangon folytatták a vitát.

2. Nagyon is kívánatos ugyanis, hogy a vita visszakanyarodjék a megfelelő hangnemű és szakszerű érveléshez – mert bizony van még min vitázni. Így pl. *Jovánovics Miklósnak* a *Kritika* már említett számában megjelent Népdal volt vagy van? c. cikkével. Ennek magabiztos fogalmazású kiindulási pontja

¹ *Sárosi* cikke az *Élet és Irodalom* május 2-i számában jelent meg. A május 9-i szám szerkesztőségi jegyzete felsorolja a lapban közzétett vitacikkeket, amelyekhez csatlakozik *Benkő Éva* május 16-án megjelent cikke, valamint *Kiss Ferenc* Ha én páva volnék c. összegező írása. Az *Új Tükör*ben – az említettek kivételével megjelent még *Lengyel Miklós*: Hová röpül a páva? (9. sz.), *Bizám György* szerkesztőséghez címzett levele (12. sz.), *Vekerdi József*: Élő népdalt vagy lezárt stílust? (13. sz.).

ugyanis ellentétben áll a néprajzi és szociológiai vizsgálatoknak a hagyományos népi kultúra – s így a népzenei kultúra – felbomlására vonatkozó, ma már közhelynek számító megállapításai-val. Mert ha a jól felkészült népzenekutató valamely viszonylag hagyománytartó vidékünkön (amilyen pl. a Palócföld, Borsai Ilona kedvelt gyűjtési területe) talál is egyeseket, akik még őrzik szüleik, nagyszüleik értékes népdalait, ezek jórészt már csak eredeti funkciójukat elvesztett családi klenódiók. A parasztzene – ahogy *Bartók* szerette nevezni – ma már nem alakul tovább. Lényegében olyan nemzeti kulturális értéké vált, mint a klasszikus népdalada vagy akár *Arany János* balladái. Ezeket sem tudja a „nép” „változtatni”, „továbbfejleszteni”. (A népdal műzenei feldolgozása persze más kérdés – de az a páva-vita szempontjából – stílusosan szólva – melléktéma.) A páva-mozgalom – s erről egyetlen vitázónak sem szabadna megfeledkeznie – népzeneink e klasszikus értékeit van hivatva ismertetni, népszerűsíteni, terjeszteni, tehát *semmiképpen* sem lehet *Proust*nak a „rossz zenét” védelmező idézetét vele kapcsolatba hozni.

A februárban Veszprémben megrendezett II. Országos Népzenei Fórumon elhangzottak között, melyre a vita során többen is hivatkoztak, bizonyára szintén akad még megtárgyalni való, azonban ennek anyagát – Vargyas Lajos említett felszólalását leszámítva – egyelőre még csak „másodkézből” ismerjük. Meg kell várnunk tehát az anyag ígért közzétételét.

3. De mellőzve a tájékoztatásból eredő vagy szubjektív kötöttségekkel magyarázható további megnyilatkozásokat, most már ne az eddigi vitára, hanem a még megvitandó fontos kérdésekre vessük vigyázó szemünket. Említett cikkemben igyekeztem exponálni a vetélkedőhöz kapcsolható, de a népzenei mozgalom elvi kérdéseit s gyakorlatát is közlő érintő legfontosabb megvitandókat. Hadd emlékeztessék itt is a résztvevők kiválasztásának, megrostálásának problémájára, a szólista korhatár leszállításának hibás voltára, a szereplő létszám „numerus clausus”-ára (ennek káros hatására *Pribolyszky Mátyas* mutatott rá az *Élet* és *Irodalom* március 14-i számában), a népdal-kíséret és feldolgozás kérdéseire, a stílusos előadásmód problémakörére, a népdalismeret és a népdalmozgalom hatékonyabb segítésére a televízióban és a rádióban, arra, hogy a népdalokat nemcsak zenei, hanem egyúttal népköltészeti alkotásoknak is kell tekintenünk,² hogy vajon valós képet adott-e a vetélkedő népdal-

mozgalmunk színvonaláról, valamint hogy miben gyökerezik a mostani vetélkedőben kialakított koncepció létrejötté, s mit kellene adandó alkalommal változtatni.

Mindezeket érdemes és szükséges szélesebb körben a Honismereti mozgalomban is tovább vitatni, mert hiszen – nem lehet elégszer ismételni – *nemcsak a Röpülj páva vetélkedőről, hanem ezzel együtt zenei anyanyelvünk, népzenei mozgalmunk országos helyzetéről, megoldandó kérdéseiről, a népdal és népzene életben tartásának módjaitól, a bartóki-kodályi örökséggel való sáfárkodásunkról is szót kell ejteni és érteni.*

4. De vannak még más, az eddigiekben kevésbé vagy egyáltalán nem érintett alapvető kérdések is, melyekben a népzenei mozgalom további fejlődése érdekében egészséges álláspontot kellene kialakítanunk. Különösen fontosnak tartom ezek között a népdal- és táncház-mozgalom közművelődési jelentőségének megismertetését és elismerését, működési feltételeinek az eddiginél jobb megteremtését. Hasonlóképpen a népdalkörök belső nevelő, közösségteremtő erejének növelését. A vetélkedő hibáit tollhegyre vevő vita ugyanis, bár felhívta a figyelmet népzeneink értékeire és védelmének, terjesztésének fontosságára, sokáig nem mutatott rá eléggé ennek a mozgalomnak sokszor kellően nem méltányolt jelentőségére és fontos közművelődési szerepére. (E témakörben hiányt pótol *Benkő Évának* az *Élet* és *Irodalom*ban megjelent a Közösségi páva c. cikke.) Úgy gondolom, a további vitának ez kell, hogy legyen a súlypontja, mégpedig úgy, hogy minél többet szólaljanak meg benne a népdalkörök ügybuzgó, kitartó és áldozatos munkát végző helyi vezetői.

Kereken tíz esztendővel ezelőtt, 1971. március 17-én zajlott le az a nagyszabású tanácskozás, amelyet a Hazafias Népfront Honismereti Bizottsága hívott össze a pávakörök és a népdalmozgalom helyzetének megszállására, fejlődésének segítésére. Úgy hiszem, most egy *decennium eltelteivel igen hasznos lenne egy újabb vitafórumot szentelni a népzenei mozgalom vázolt időszak kérdéseinek tisztázására*. Minden bizonnyal sok tanulsággal járna az első tanácskozáson elhangzottakat (melynek teljes anyagát közölte e sorok írójának szerkesztésében a Honismereti Híradó – a mostani Honismeret elődje – 1972. februári különszáma: „Hová röpül a páva?”) szembesíteni az azóta elért eredményekkel és a máig megoldatlan kérdésekkel.

Morvay Péter

²Péter László szolgál e témához megszívlelendő szempontokkal és meggyőző példákkal, Levél Lőrincze Lajoshoz c. írásában. (Magyar Nemzet, 1981. I. 23.)

Névadók és névvisezők

A KISZ, az úttörőmozgalom, a szocialista közösségek, a különféle intézmények, a fegyveres erők és testületek évek óta egyre tudatosabban ápolják, gyűjtik a névadókra vonatkozó emlékeket. Az utóbbi időben több közösség változtatta meg nevét. A kevésbé kifejező név helyett olyan személyiségek nevét vették fel, akik életükkel, munkásságukkal szorosan kötődtek a mozgalomhoz, a szakmához, a településhez, a forradalmi eszméhez, a szocialista társadalom alapjainak megerősítéséhez.

Névadók így váltak és válnak egyre jobban misztikummentessé, emberközelivé a gyermek és a felnőtt névvisező közösségek tagjainál. Szobrok helyett egyre inkább azt az embert látják névadókban, aki vállalta az emberibb életért vívott harcot, aki – ha kellett – életét is áldozta, vagy úttörője volt egy szakmának, hivatásnak, a jobb, korszerűbb technika megteremtésének.

A névadókhoz kapcsolódó értelmi és érzelmi kötődés serkenti egyre több közösség tagját arra is, hogy a tanulás és munka után fényképezőgéppel, jegyzetfüzettel járja lakóhelye utcáit, tereit, könyvtárait és intézményeit. Kutatják a bővebb ismereteket nyújtó forrásokat, dokumentumokat, gyűjtik a szobrokról, emléktáblákról készített felvételeket, s vetélkedőkből elmaradhatatlan a névadóra vonatkozó ismeretanyag.

A névadók emlékének ápolása tartalmasabbá válhatna, ha a névvisező közösségek közelebb kerülnének egymáshoz. Ezt jól szolgálná testvérkapcsolatuk kialakítása (felvétele) és folyamatos tétele. Lehetőséget nyújtana a gyűjtött emlékek kicserélésére, közös emlékünnepek megrendezésére, vetélkedőkre, országjáró túráik során találkozásaikra, névadók emlékhelyeinek látogatására, feltérképezésére, egymás munkájának jobb megismerésére.

Ennek gyakorlati tapasztalatairól és hasznáról már a Rákóczi-évforduló során meggyőződhetünk megyénkben, amikor a névvisezőknek megküldtük névtestvéreik címét. Hasonlóan jól szolgálta a Kulich névvisező közösségek címjegyzékének országos közreadása a testvérkapcsolat kialakítását, a békéscsabai Kulich Gyula munkásörzslőaljánál a névtestvérek országos térképének elkészítését. Az egykori Lobogó hetilapban is megjelent a jánoshalmi termelőszövetkezet Kosuth szocialista brigádjának egyszerű kezdeményezése, hogy a brigád közös országjáró túrán ismerkedik meg névadójuk emlékhelyeivel.

Aránylag könnyebb helyzetben vannak azok a közösségek kiknek névadójáról a tankönyvek, szakirodalmak, életrajzi kötetek gazdag összegzést adnak és forrásokat közölnek. Sajnos ez utóbbiaknál is forrás, hogy az 1960-as évekig megjelent számos ilyen forráskiadvány már antikvár könyvesboltokban sem kapható. Gondoskodni kellene arról, hogy ezekből a fontosabb könyvekből újabb kiadás jelenjen meg.

Nagy segítséget jelentene a névvisező közösségeknek – különösen azoknak akik névadójáról még nem, vagy alig jelent meg összefüggő életrajz – olyan „kézikönyv” országos megjelentése, amely a leggyakoribb névadók életrajzát, fényképét és irodalomjegyzékét közölné. Nyomdatéchnikailag szerény kivitelű, nagy példányszámú központi kiadványra gondolok, amely minden névvisező közösséghez, iskolai, lakóterületi és üzemi könyvtárhoz eljutna.

A névadók és névvisezők kézikönyvének közreadása már nem új keletű. A Munkásörszágos Parancsnoksága pl. már évekkel ezelőtt megjelentette a Névadókra emlékezzünk című füzeteket az alegységek számára. A BM. Határőrség Politikai Csoportfőnöksége a Határőr hősök nyomában című kötetet 1979-ben adta ki hasonló cíllal és tartalommal. Hasznosításukról a tények önmagukért beszélnek az őrsőkön, az alegységeknél, a klubokban, laktanyákban. A csapatmúzeumok, emlékszobák és emlékfalakon az egységek történetét megőrzítő gazdag fotó és dokumentumgyűjtemények az előképzősök, a sorkatonák nevelését, a testületi vetélkedőket, az egység összefüggő történetének megismerését szolgálják.

Krisztoff Andrásné

Krisztoff Andrásné

„Meggyőződésem szerint igazi, ún. szűkebb értelemben vett népi dallamaink mindegyike valóságos mintaképe a legmagasabb rendű művészi tökéletességnek. Kicsinyben ugyanolyan mesterműnek tekintem, mint a nagyobb formák világában egy Bach-fugát vagy Mozart-szonátát.” (Bartók Béla)

„Megtörténhet azonban, hogy a zeneszerző megtanulja a vidék ősi zenéjének a nyelvét, ezzel a maga zenei gondolatait úgy tudja kifejezni, mint ahogyan a költő anyanyelvével él. Ha a zeneszerzőben elég szeretet van ahhoz, hogy szívvel-lélekkel ennek a zenének áldozza magát, ha éppen ezért szabadon átadja magát e zenei nyelv hatásának, ha van mondanivalója s a gondolatai kifejezéséhez szükséges technikának tökéletesen birtokában van, vállalkozása sikerülni fog. Művei nem megharmonizált népdal-mozaikok, vagy népdalokra írt variációk lesznek, hanem a népzene belső lényegének kifejezői.” (Bartók Béla)